

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Тарасенко Ю.В., аспірант

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статті розглядається поняття людського капіталу України та аналізуються існуючі джерела його фінансових ресурсів на прикладі фінансування освіти.

Ключові слова: фінансові ресурси, людський капітал, освіта, банківський кредит, приватні фінанси.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У зв'язку з соціально-економічними трансформаціями, що відбуваються в Україні, стає необхідним переосмислення ролі людини в економіці. Прикладом таких перетворень стають Західні країни, та такі країни, як Китай та Корея, які завдяки великим інвестиціям в освіту зробили неймовірний крок від країн, що розвиваються, до розвинутих країн. Людський капітал стає одним з факторів економічного розвитку, а розвиток освіти та науки служить основним підґрунтям для цього. Для України питання розвитку освіти як фактору розвитку людського капіталу є актуальним і необхідним. Позитивні тенденції в економіці інших країн показують результат, якого можна досягти. Тому постає необхідність аналізу існуючих в Україні джерел фінансових ресурсів людського капіталу, за допомогою яких буде фінансуватись розвиток освіти і стимулюватиметься економічний розвиток усєї держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі дослідженням питання розвитку та інвестування людського капіталу займалися такі іноземні вчені, як Беккер Г. [1], Кендрик Дж., Шульц Т. та інші. Серед російських науковців можна виділити роботи Добриніна А., Дятлова С., Нестерової Д., Баскакової М., серед українських – Грішнова О.[2], Лібанова Е. [3], Власенко Н., Власюк О., Данилишин Б. та інші, які досліджують питання розвитку людського капіталу в Україні, пріоритети інвестування в нього.

Незважаючи на вже досягнуті результати у дослідженні людського капіталу, ця тема досі залишається не розкритою повністю і не прилаштованою до української економіки.

Мета статті: визначення та аналіз основних фінансових ресурсів людського капіталу та виявлення оптимального каналу фінансування розвитку освіти.

Викладення основного матеріалу. Фінансові ресурси – це матеріальна основа фінансів. У загальному розумінні джерелами фінансових ресурсів є новостворений за певний період чистий дохід; частина національного багатства (раніше накопичених коштів); запозичення, залучення коштів із зовнішніх джерел.

Фінансові джерела суб'єктів господарювання вивчаються досить давно і тому їх визначень дуже багато, але немає єдиного. Наведемо декілька з них:

За визначенням Василика О.Д., фінансові ресурси – це грошові заощадження і доходи, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб [4].

Родіонова В.М. дає таке визначення фінансовим ресурсам підприємства – це грошові доходи і надходження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення затрат із розширеного відтворення і економічного стимулювання працівників [5].

Згідно визначення Юрія С.І., найприйнятніше ранжирування фінансових ресурсів підприємств за ступенем безпечності таке:

- 1) власні й прирівняні до власних фінансові ресурси (чистий прибуток, амортизаційні відрахування, стійкі пасиви);
- 2) реінвестовані дивіденди (емісія акцій);
- 3) зменшення власного портфеля фінансових інвестицій (вивільнення власних фінансових ресурсів);
- 4) доходи від продажу конвертованих облігацій, коли недоцільне або неможливе вивільнення коштів за рахунок зменшення власного портфеля фінансових інвестицій;
- 5) залучення позичених коштів;
- 6) додаткова емісія акцій [6].

Фінансові ресурси суб'єктів господарювання, згідно Кірейцева Г.Г., мають низку особливостей: потреба в ресурсах пов'язана з процесом виробництва та створення споживчої вартості; структура ресурсів динамічна й залежить від розвитку підприємства, стадії його функціонування, галузі та сфери економіки; використання будь-якого виду ресурсів передбачає їх вартісне відтворення (ресурси із матеріально-уречевленої форми переходять у вартісну або фінансову) [7].

Фінансові ресурси домогосподарства – грошові кошти (власні і залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різного роду витрат (виробничих і споживчих) [6].

Сукупний дохід домашніх господарств в своїй структурі включає:

- 1) вироблений ними дохід в процесі виробництва товарів і надання послуг, що споживаються як у домашніх господарствах, так і реалізуються на товарному ринку;
- 2) загальний дохід сім'ї, отриманий при перерозподілі сукупного змішаного доходу від ведення домашнього господарства та індивідуальної приватної діяльності й доходу від власності та із фінансової системи ;
- 3) офіційну і неофіційну оплату праці;
- 4) соціальні трансферти (пенсії, стипендії, допомоги, інші види соціальної підтримки);
- 5) інші трансферти [8].

До особливостей фінансових ресурсів домогосподарств можна віднести:

1. направлені на покращення добробуту населення та збільшення його матеріального достатку;
2. на відміну від суб'єктів господарювання вони не приймають участь у створенні, первинному розподілі та використанні вартості валового внутрішнього продукту і національного доходу, а залучаються на другій стадії відтворювального процесу – стадії розподілу вартості валового внутрішнього продукту;
3. значна частина ресурсів припадає на приватні фінанси;

4. формують пропозицію робочої сили і попит на матеріальні блага та послуги, в обмін отримують дохід, одна частина якого споживається, а інша зберігається у формі заощаджень або може бути використана як інвестиції.

Фінансові ресурси суб'єктів господарювання та домогосподарств співіснують у тісному взаємозв'язку, де фінансові ресурси людського капіталу також не є виключенням. Розвиток людського капіталу позитивно відобразиться як на розвитку діяльності суб'єктів господарювання, так і на діяльності домогосподарств, тому що завдяки розвитку людського капіталу відбувається інноваційний прогрес у промисловості. Можна зазначити, що імовірні джерела фінансових ресурсів цих трьох категорій схожі: кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів, доходи або прибуток та заощадження, кредити банків та інших позик, кошти іноземних інвесторів, кошти вітчизняних інвесторів, інші джерела фінансування.

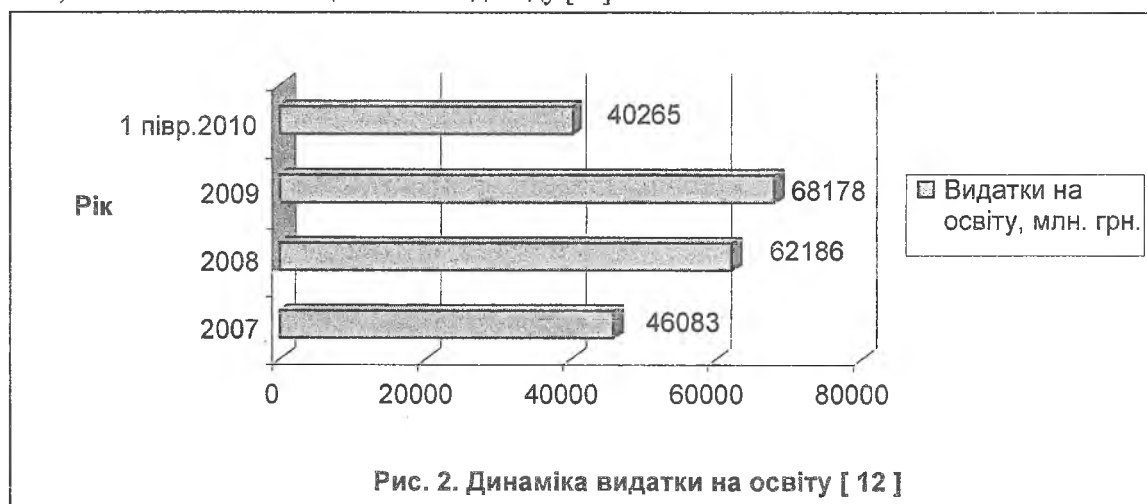
Рис.1. Класифікація джерел фінансових ресурсів людського капіталу*.

* Джерело: розроблено автором.

З досліджень Зиятдинова Ф.Г. та Каленюк І.С. була виведена закономірність: «чим вище рівень освіти, тим більшу участь у його фінансуванні бере уряд і меншу – регіональні та муніципальні органи управління; частка приватних джерел у фінансуванні освіти у розвинених країнах значно ме-

ниша, ніж в країнах із середніми та особливо – в країнах з низькими доходами» [9]. Фінансування освіти країнами ЄС набагато краще за наше, тому що вони вже оцінили вигоди, які можуть отримати від освіти для розвитку економіки: зараз настала епоха «економіки знань». Знання у розвинутих країнах стають джерелом багатства нації, а інтелектуальний капітал - однією із привабливих сфер для інвестування. Розвиток цієї ланки для України є дуже привабливим. Країна має науковий потенціал ще з радянських часів, але на минулих здобутках не досягти конкурентоспроможності, тому потрібні інвестиції у розвиток освіти та науки. У країнах ЄС вища освіта фінансується на 79,9% за рахунок суспільно-державних витрат, до яких відносяться також витрати на шкільну освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, громадський транспорт і т.п., а 5,4% надходить від некомерційних організацій та фірм і 11,5% коштів вноситься як плата за навчання. Структура бюджетів закладів вищої освіти відрізняється, але у всіх країнах питома вага державних субсидій висока. У таких країнах, як Данія, Греція, Португалія та Фінляндія частка бюджетних асигнувань покриває понад 90% всієї суми витрат університетів, коледжів і політехнікумів. У Болгарії, на Кіпрі, в Латвії і в Польщі вона нижче, але тільки більше 30% витрат вузів покриває плата за навчання. В Угорщині, Нідерландах, Швеції і Великобританії внески бізнес-корпорації та благодійні організації складають 11-16% бюджетів закладів вищої освіти, хоча перерахування грошей прямо до бюджетів вузів рідкість [10].

Рівень фінансування України ще далекий від європейського. Бюджетне фінансування в Україні йде за рахунок державного і місцевого бюджетів. Сума, яка виділяється бюджетом, з кожним роком збільшується (рис. 2), але фінансування освіти все одно залишається залишковим: видатки на потреби освіти сплановано на рівні 6% ВВП – проти відповідних 12% у ФРН та 15% у США, тоді як згідно з ст. 61 Закону України «Про освіту» щодо забезпечення державою асигнувань на освіту в обсязі, не менш ніж 10% національного доходу [11].

Європейські країни та США вже зрозуміли важливість конкурентоспроможної освіти на відміну від нашої. Суспільство може не розуміти важливість цієї складової, але завданням держави являється координація інтересів суспільства у правильному напрямку. Тому скорочення витратків на освіту та науку не допоможуть подолати економічні проблеми, а навпаки, тимчасове скорочення витрат проявить себе у втраті вже досягнутого рівня розвитку освіти та науки країни у майбутньому. Досвід розвинених країн показує щорічне збільшення витратків на розвиток освіти та науки.

Бюджетне фінансування не може покрити всі видатки на освіту, тому потрібно розглядати інші джерела, якими можна скористуватися для фінансування освіти. Одним з таких джерел є банківський кредит. За кордоном цей варіант дуже поширений, в Україні поки що не дуже. Однією з причин цього є невпевненість у майбутніх доходах, з яких буде повертатися кредит.

В Україні існує два види кредитування освіти: державне та комерційне.

Умови державного кредитування дуже вигідні: абітурієнт повинен бути віком до 28 років, першочергове право мають діти-сироти; діти, позбавлені батьківської опіки; інваліди 1-2 групи чи абітурієнти з багатодітних та малозабезпечених родин. Термін погашення - 15 років; ставка

по кредиту - 3%; термін кредитування - на 4 роки. Але якщо студент після закінчення вузу відпрацював у державній чи комунальній організації села по своїй спеціальності 5 років, то сума боргу йому скасовується. Абітурієнти, які мають дітей, мають пільги при сплаті відсотків за користування кредитом.

Більш поширеною є пропозиція на кредитування освіти від комерційних банків. Зрозуміло, що умови дуже відрізняються від державного кредитування. Приклади банківських пропозицій наведені у табл.1.

Пропозиції кредитування освіти від комерційних банків України [13].

Таблиця 1

Назва банку	Відсоткова ставка	Максимальна сума кредиту	Термін кредиту
АТ Банк «Фінанси та кредит»	1,75% на місяць +0,001% рівних	15 000 гривень, але не більше ніж 12 заробітних плат	3 роки
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	24% річних	150 000 гривень	3 роки
ПАТ «КБ Хрещатик»	30% річних	20 000 гривень	1 рік
ПАТ «Альфа-Банк»	40% річних	15 000 гривень	3 роки
ПАТКБ «ПРАВЕКС-БАНК»	1,67% на місяць	10 000 гривень, але не більше ніж 6-18 заробітних плат в залежності від терміну	3 роки
АТ «ТАС-Комерцбанк»	4% на місяць	10 000 гривень	3 роки
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	27% річних	10 600 гривень	2 роки. Самостійно сплачується 10% від вартості, якщо кредит більше 1 року.
АТ «ОТП Банк»	3% на місяць	25 000 гривень, але не більше ніж 10 заробітних плат	5 років

Пропозицій кредитування освіти від комерційних банків багато, але в більшості своїй вони мають приблизно однакові умови: середній термін кредитування – 3 роки, відсоткова ставка – від 24% до 40% річних по кредиту та сума, яка надається, – у середньому 15 000-20 000 грн. Деякі банки вимагають також страхувати життя позичальника та беруть комісію за видачу кредиту, що також потребує додаткових видатків від позичальника.

До переваг державного кредитування можна віднести: низьку відсоткову ставку, довший термін кредитування - 4 роки, передбачену систему пільг для деяких абітурієнтів. Недоліками цього виду кредитування є програми державного кредитування освіти. Програми подають запити у лише близько 100 вузів України та зараз по ній навчається 1451 студент [14]; сума, виділена державою з 2005 р., складає 14,4-14,7 млн. грн., що обмежує можливості цієї програми [15]. Також до недоліків можна віднести низьку інформованість абітурієнтів про існування цієї програми та її умови, що спричинено як обмеженістю коштів, так і низькою зацікавленістю вузами у ній, тому що цей кредит є беззаставний, а вищі навчальні заклади більш зацікавлені в прийомі студентів на платній основі.

До переваг комерційного кредитування можна віднести його доступність. Абітурієнт сам вибирає фінансову установу та умови кредитування. Щодо основних недоліків – це значно дорожа вартість послуг, порівняно з державним кредитуванням та з середньомісячною заробітною платою, яка складає близько 2000 грн.

З цих двох видів кредитування найбільш привабливим для абітурієнтів є державне кредитування, але в силу своїх недоліків воно дуже обмежене. Наявність такої державної підтримки

дає можливість за доступні кошти здобути вищу освіту, тому подальший розвиток в цьому напрямку є необхідним кроком розвитку державної програми. Комерційне кредитування має зазнати корективів, щоб стати більш доступним для населення, можливо це буде диференційована відсоткова ставка в залежності від майбутніх доходів за професією.

Альтернативним варіантом кредитуванню можна привести освітні ваучери. Засновником цієї ідеї є американський економіст Мілтон Фрідман. В Україні цей засіб фінансування освіти не використовується. Ваучер є гнучким інструментом розподілу суспільних грошей, його вартість може складатися відповідно з вартості курсу, фінансового стану родини студента та залежно від типу навчання. Ваучер може включати як державні, так і приватні кошти. Ваучер не є додатковим джерелом фінансування, він служить засобом перерозподілу коштів: кошти йдуть не навчальному закладу, а фізичній особі. Основна ідея ваучера полягає в тому, що студенти, які успішно пройшли зарахування, отримують ваучер на певну суму для використання в університеті або вищому навчальному закладі за їх вибором.

При використанні ваучера у студента з'являється більше свободи вибору навчального закладу, а кошти, виділені на освіту, будуть краще та ефективніше визначатись та підвищувати конкуренцію вузів за якісну освіту. Практика використання ваучерів на освіту використовується в Данії та Великобританії [16].

Фінансування людського капіталу спрямовує державу не тільки на економічний, але й на соціальний розвиток. Соціальна орієнтація держави неможлива без урахування людських цінностей, індивідуальних та суспільних інтересів, що стають домінантою суспільного устрою. Тому постає необхідність розгляду приватних або особистих фінансів людини, які взаємопов'язані з усіма процесами в економіці. Джерелами фінансових ресурсів домогосподарств є заробітна плата, доходи від здійснення підприємницької діяльності, пенсія, стипендія, допомога, страхове відшкодування та інші виплати з бюджету і цільових фондів. Приватні фінанси досить недавно стали розглядатися як самостійний напрямок фінансів у нашій країні. На Заході існують компанії, які надають консультаційні послуги стосовно ефективного ведення фінансових справ громадян. В Україні ця практика не дуже поширена, тому прийняття рішення стосовно використання своїх фінансів повністю залежить від власника коштів. Питання ефективного використання особистих фінансів є досить актуальним, бо особисті фінанси взаємодіють з фінансами держави, суб'єктів господарювання, підприємствами та організаціями на всіх рівнях економіки.

За даними Держкомстату до зайнятого населення відноситься більшість населення країни – 66%, тому основним джерелом доходів населення є заробітна плата або дохід від якоїсь діяльності. Динаміка номінальної середньомісячної заробітної плати та заощаджень населення показана на рис. 3.

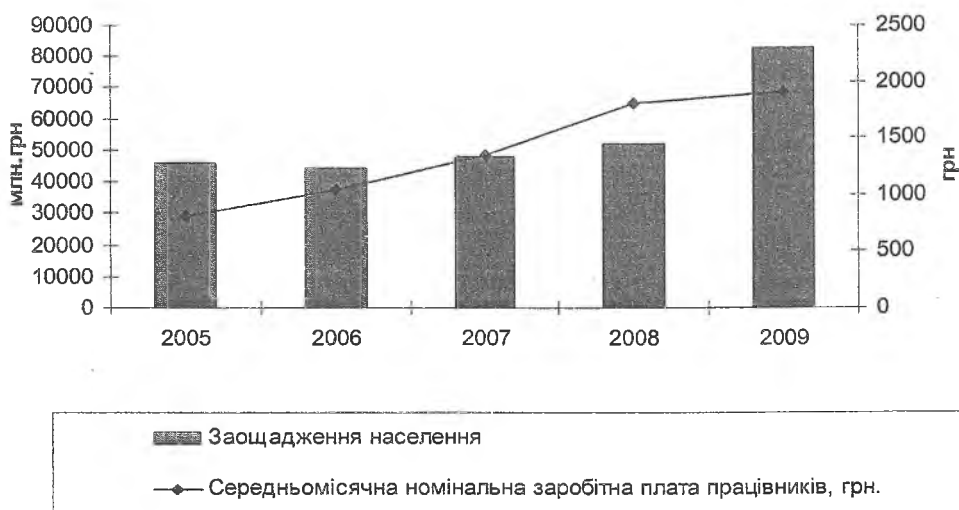

Рис.3. Динаміка заощаджень населення та середньомісячної номінальної заробітної плати [12]

З кожним роком помітна тенденція до зростання як заробітної плати, так і заощаджень населення, але з огляду на те, що рівень інфляції та ринкові ціни на продукти першої необхідності та комунальні витрати також збільшуються, тенденція у зростанні заробітної платні непомітна.

Збільшення заощаджень населення можна також назвати доброю тенденцією, але на що будуть витрачатися ці кошти? Можна тільки прогнозувати, що деякий відсоток з них буде витрачено на фінансування людиною своєї освіти. Втручання держави у процес доведення до населення інформації про користь від інвестування у себе, як у капітал, який принесе у майбутньому дохід у вигляді гідної заробітної платні, є необхідною складовою розвитку людського капіталу в Україні. Інвестування в освіту для держави є корисним як з точки зору економічних, так і соціальних вигід, а також тому, що прибуток від інвестування у вищу освіту перевищує видатки в 8-9 разів [17]. Корисним може бути закордонний досвід у введенні ощадних рахунків для фінансування освіти, що надасть змогу збільшити частки приватних коштів в освіті. Ці рахунки можуть відкриватись при народженні дитини або будуть пов'язані з кредитуванням освіти, але держава теж повинна буде піти на зустріч і запропонувати державні бонуси для власників таких рахунків та введення відповідної відсоткової ставки та інші моменти, пов'язані з їх введенням.

Розглянувши існуючі в Україні джерела фінансових ресурсів людського капіталу, можна дійти висновку, що шляхи для достатнього фінансування освіти існують, але щоб оцінити ефективність цих ресурсів, потрібно розглянути їх з позиції доходності, яку вони принесуть у майбутньому людині. Також виходячи з доходності ресурсів людського капіталу, можна буде надати більш детальну та повнішу їх класифікацію, що дозволить поглибити аналіз ефективності використання цих ресурсів. Але на підставі вже розглянутих джерел фінансування людського капіталу можна надати визначення, що таке фінансові ресурси людського капіталу.

Фінансові ресурси людського капіталу – це власні та залучені грошові кошти, що направлені на розвиток інтелектуальних ресурсів людини, забезпечення здоров'я та підвищення її якості життя та праці, забезпечивши при цьому ефективне функціонування людського капіталу як фактору економічного розвитку держави.

Визначення фінансових ресурсів людського капіталу наведено вперше. Воно відрізняється від фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та домогосподарств, тому що кошти йдуть на розвиток інтелектуальних ресурсів людини, на покращення охорони здоров'я та підвищення якості, умов праці та життя, але, як і інші фінансові ресурси, у майбутньому вони принесуть дохід у вигляді заробітної плати.

Висновки. В сучасних умовах розвитку економіки перед Україною постає необхідність переосмислення ролі людини у цьому процесі, визнання людського капіталу найціннішим ресурсом розвитку держави та підвищення добробуту населення. Усвідомлення важливості цього питання полягає ще й в тому, що еволюція світової економіки вже сягнула найвищої сходинки – економіки знань, і щоб наша країна не опинилася в числі слабо розвинутих і конкурентно нездібних, постає необхідність фінансування розвитку людського капіталу, освіти та науки. Проаналізувавши існуючі джерела фінансових ресурсів людського капіталу, можна відзначити, що в Україні, навіть при бюджетному недофінансуванні, є можливість для підтримання рівня розвитку освіти, але щоб досягти якісного показника, треба розглянути це питання з точки зору доходності фінансових ресурсів людського капіталу у майбутньому.

Виходячи з функцій людського капіталу та джерел його фінансування, було вперше дано визначення фінансовим ресурсам людського капіталу. Фінансові ресурси людського капіталу – це власні та залучені грошові кошти, що направлені на розвиток інтелектуальних ресурсів людини, забезпечення здоров'я та підвищення її якості життя та праці, забезпечивши при цьому ефективне функціонування людського капіталу як фактору економічного розвитку держави.

Розвиток людського капіталу призводить як до змін у пріоритетності сфер фінансування, так і до соціального розвитку суспільства, до переоцінки людських цінностей та життєвих поглядів, а до цих змін населення треба готувати та підводити.

Фінансування людського капіталу має ще багато питань, які потребують вивчення та детального розгляду, що надасть змогу покращити економічний стан країни та сприяти її подальшому розвитку.

Література:

1. Becker G.S. Human Capital / G.S. Becker. – NY.: Columbia University Press, 1964.
2. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: монографія: у 2 ч./ Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Ч. 2./ [Гришнова О.А., Шедяков В.Є., Лич В.М. та ін.], 2009. – 234 с.
3. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір [колектив. монографія/ Лібанова Е.М., Боліла Т.В., Горемикіна Ю.В. та ін.]; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж., Прогр. розвитку ООН в Україні. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008 р. – 316 с.
4. Василик О.Д. Теорія фінансів. Підручник для вузів / Василик О.Д. - К.: НІОС, 2000. – 416 с.
5. Финансы/ под ред. В.М. Родионовой. – М.: Изд-во "Финансы и статистика". – 1995. – 430 с.
6. Фінанси: підручник/ Коллект. автор, Юрій С.І., Федосов В.М., Алексеєнко Л.М., Зятковський І. В. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
7. Фінанси підприємств: Навч.посібник/ Коллект. автор: Александрова М.М., Виговська Н.Г., Кірейцев Г.Г., Петрук О.М. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: ЦУЛ, 2002. – 267 с.
8. Нехайчук Д.В. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання та домогосподарств як основа фінансової бази регіону: [Електронний ресурс] / Нехайчук Д.В.// – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_3/Magazine_03_09_st5_pp31-35.pdf
9. Красняков Є.В. Державне фінансування освіти не має бути залишковим: [Електронний ресурс] / Красняков Є.В.// – 2004. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?jsessionid=2DB7B1A05322A5372C09981181F87050?art_id=46356&cat_id=45410
10. Л. Оробець. Держбюджет-2011: Рік освіти та інформаційного суспільства». [Електронний ресурс] / Оробець Л.// – 2010. – Режим доступу: <http://education.unian.net/ukr/detail/189727>
11. Держкомстат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Диплом в кредит: лучшие кредиты на обучение: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.prostobank.ua/potrebitelskie_kredity/mneniya/diplom_v_kredit_luchshie_kredity_na_obuchenie-53602
13. И. Кононенко. Как получить «дешевый» кредит на обучение? [Електронний ресурс]/ Кононенко И.// – 2010. – Режим доступу: <http://ubr.ua/personal-property/personal-finance/kak-poluchit-deshevyi-kredit-na-obuchenie-53602>
14. Міністерство освіти та науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>
15. В. Ройтер. Финансирование образования: Международные модели, пути, опыт и мышление ». [Електронний ресурс] / Ройтер В.// – 2000. – Режим доступу: <http://www.ecsocman.edu.ru/univman/msg/18071517.html>
16. Агабекова Н.В. Эффективность инвестиций в развитие человеческого капитала в республике Беларусь// Демография и социальная экономика. – 2006. – №1 – с. 148-156.

Аннотация

ФИНАНСОВЫЕ РЕСУРСЫ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО
КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Тарасенко Ю.В., аспирант

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье рассматривается понятие человеческого капитала Украины и анализируются существующие источники его финансовых ресурсов на примере финансирования образования.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, человеческий капитал, финансирование образования, банковский кредит, частные финансы.

Summary

FINANCIAL RESOURCES OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE

Tarasenko J.V., PG student
V.N. Karazin Kharkiv National University

The article discusses the concept of human capital of Ukraine and analyzes the existing sources of its finance, such as funding of the education.

Key words: financial resources, human capital, education funding, bank loans, private finance.

Надійшло до редколегії 11.03.2011 р.

Науковий керівник Глущенко В.В., д. е. н., професор